

LA TOPONÍMIA ENGUERINA PARLA VALENCIÀ

Vicent BADIA i MARÍN

Aprofitem el vehicle del XIVè Col·loqui general de la Societat d'Onomàstica, IIn d'Onomàstica Valenciana, convocat per la Divisió de Filologia Catalana de la Universitat d'Alacant, per a fer una crida a la valencianització lingüística dels pobles situats a la mateixa línia divisòria idiomàtica del País, basant-nos en la toponímia encara viva als termes respectius.

Un poc apressadament hem escollit el poble d'Énguera, en la Canal de Navarrés —i en rigor, cap al sud del País Valencià— com a personificació dels pobles pertanyents a ambdues cultures: la castellana i la catalana, i per tal de rellevar la importància de la seua toponímia a l'hora de les reconsideracions que la democràcia de les autonomies permet en la construcció del País Valencià.

L'elecció del poble d'Énguera ha estat interessada car, no debades, el nostre Marín és pregona-ment enguerí. Venim d'Énguera per via materna i coneixen la idiosincràsia d'un poble el parlar del qual ha estat certament vituperat com a model d'un malparlar, com a expressió d'un tal rebordoniment lingüístic que no mereix el més mínim respecte dels estudiosos. Això no obstant trobem interessant i fins i tot agradós el parlar enguerí i creem que els repertoris de mots enguerins o vocabulari de la comarca, que caldrà reunir, guanyarà l'estima dels filòlegs.

Ja en alguna ocasió ens hem dirigit al poble d'Énguera convidant-lo a fer algunes puntualitzacions en el tema de la llengua. Naturalment que no ens hem limitat a Énguera. Havem parlat valencià, públicament, en pobles situats a la divisòria idiomàtica. Havem escrit en valencià articles o col·laboracions en les revistes o publicacions de festes d'aqueixos pobles. I havem arribat a la conclusió que semblant penetració o expansió lingüística és fàcil i faedora almenys als pobles «històricament» valencians. No així o, si de cas molt més difícil, en els pobles o comarques incorporades darrerament per l'Administració a les províncies valencianes.

Constrenyent-nos a Énguera no podem ignorar els condicionaments històrics determinants del parlar castellà. Cal recordar el tractat d'Almirra subscrit per Jaume I amb l'infant Alfons de Castella pel qual tractat restà Énguera incorporada al Regne de València. Tanmateix la cessió del seu castell a l'Orde de Santiago d'Uclés pel mateix Jaume I va constituir un factor important per a la posterior castellanització d'Énguera.

Imaginem la lluita sorda que des d'aleshores sorgiria entre ambdues cultures per la prevalència d'una o d'altra. El predomini de població castellana es veuria frenat pel fet que l'idioma «oficial», encara que sense declaració formal que no existiria aleshores fóra el valencià. Als nostres dies

es conserven a l'Arxiu Municipal d'Énguera llibres d'actes escrits en valencià i a l'abast del poble curiós. Caldria investigar per altra part l'autenticitat d'una suposada ordre de 12 de setembre del 1705 donada pel virrei de València al Justícia i Jurat d'Énguera disposant que els documents oficials es redactaren en castellà. En realitat aquesta comprovació no tindria cap altre interès que l'interès purament erudit amén de la constatació d'un tarannà pro-castellà anys abans dels Decrets de Nova PLanta.

Voldríem subratllar el fenomen de la valencianització possible d'Énguera des de la toponímia, deixant per a millor ocasió el parlar enguerí pròpiament dit amb altres evidents connotacions de la presència valenciana en la comarca.

Resulta que el topònim «Énguera» avui és ignorat a quasi tots els nivells, salvant, és clar, els estaments cultes. El poble diu «Enguera». El nom oficial de la població és «Enguera», és a dir, evitant la tonicitat de la primera síl·laba. Énguera, a l'igual que Nàquera o Bétera, són generalment estimats com a vocables ibèrics però, en degenerar, arriben a perdre tota autenticitat. Possiblement Énguera dins la construcció valenciana mai no s'hagués trasformat en Enguera. Nosaltres recordem que els nadius d'aquesta població, els nostres avantpassats immediats, fent una contracció del mot pronunciaven *Engra* i els que vingueren després castellanitzaren ja sense esforç el mot en Enguera. En canvi ningú no ha dit *Nacra* ni *Betra*. En perdre o deformar la terminació «era», característica del grup, s'han perdut les arrels i el mateix podria agrupar-se Enguera amb Almàserra, Carbonera o Corbera o altres topònims no ibèrics.

Però no solament *Engra*, contracció d'Énguera, ens denuncia un topònim ibèric de solera prevalenciana. És que el terme d'aquesta població dificultosament castellanitzada conserva topònims autènticament valencians. Els enguerins designen amb el nom de *la Vall* el seient mateix del poble; el *Piquet* és el cim entranyable que defineix l'orografia local i malgrat els intents castellanitzadors de canviar-ho per *Atalaya* —que no *Talaia*— que ja abunden en les cròniques de començament del segle XVIII, el poble, inadvertit d'aqueixos intents, continua referint-se al *Piquet*. Repassem el terme municipal. També existix la partida de *Clotxes*, castellanitzat «*Clochas*», i *Olivereta*, punts de referència de les aventures dels bandolers Sanchez (a) el Galima i Sanchiz, morts —i esquarterats— en 1868 i 1717 respectivament. Existix el camí de *Surrió*, L'Alt de la Plana on fou afusellat Miquel Sanchiz oficial de la Milícia Nacional, per ordre del carlista Gibert. Existeix el *Pou de la Fontanella* que segons el cronista Sucas significa «Fonteta» i és, en realitat, el pou conegut per la *Antanilla* que suposem pura corruptela més que castellanització de «Fontanella». *Casas Antic*, de la serrania d'aquest terme, és punt famós en les escaramusses contra els carlistes on fou abatut el carlista Morón el 6 de setembre del 1836. La font de *Canyes* edificada per l'Ajuntament en l'any 1831 és originària d'una fontana anomenada antigament *Font en caixa*.

Caldria esmentar també els rius d'*Anna* i d'*Estubeny* que així s'escrivien i pronunciaven a Énguera a principis de l'actual segle; carrers del poble com els anomenats *Porxet* i *Rubiales*, aquest castellanització de *Rubials*. La campana de les *Moreretes* avui castellanitzada «*Moreretas*», que caigué en l'interior de la Torre Campanari el 25 de novembre del 1884, etc. etc. Hi ha moltíssims més exemples però ens havem limitat a citar els recollits en les cròniques enguerines i que han estat escenari d'algun esdeveniment famós.

Hi ha gent que treballa en aquest sentit per Énguera i la seua comarca, encara que desconnectadament. Fa dotze anys que enviarem a l'erudit enguerí i aleshores també Alcalde, Jaume Barberan i Juan, repertoris de cognoms i malnoms enguerins recollits per tradició familiar i que aquest feu arribar a Gulsoy, aleshores, ens deia, «...dando los últimos toques al gran vocabulario enguerino en la Universidad de Toronto». També l'acadèmic Josep Aparicio i Pérez treballa des de l'arqueologia en la reconstrucció del passat enguerí i de la comarca de la Canal de Navarrés en general, en la localització i estudi dels poblaments ibèrics que tant abunden. Pilar Barber i Colo-

mer és una altra meritíssima treballadora a l'ensenyament primari, que ha fet gran tasca des la ponència de cultura de l'Ajuntament.

Proposem, en definitiva, si no un intent de reconversió històrica, si, almenys, que Énguera vinga a pal·liar en temps de democràcia el «chantage» de que fou víctima el Rei Conquistador i que determinà la implantació de la llengua castellana en un territori de conquesta catalana.

I el que afirmem d'Énguera caldria dir dels restants pobles del País situats a la divisòria idiomàtica, molts dels pobladors de la qual parlen perfectament el valencià i la immensa majoria, per no dir que la totalitat, l'entenen perfectament.